

5.

Ἔθιμα καὶ τρόπος τῶν ἐν Σαλαμῖνι ἄχρι τοῦδε γενομένων συνθηκῶν πωλητηρίων, προικοσυμφώνων καὶ λοιπῶν.

Α^{ον} Ὅστις ἤξευρε γράμματα ὅπου ἡ περίστασις τὸν παρουσίαζεν ἔμπροσθεν τοῦ πωλοῦντος καὶ ἀγοράζοντος, ἔγραφε τὰ πωλητήρια πρὸ τῆς ἀποστασίας μέχρι τοῦ 7βρίου τοῦ 1828, ἔκτοτε δὲ ἕως τῆς σήμερον παρουσιαζόμενοι εἰς τὴν Δημογ. τινὲς πωληταὶ ἐπικυρώνουσι τὸ πωλητήριον καὶ ὁ παρατυχὼν ὑπογράφεται ὡς μάρτυς.

Β^{ον} Αἱ διαθῆκαι μέχρι τοῦδε ἐγράφοντο ἀπὸ τὸν τυχόντα, ἐμαρτυροῦντο δὲ παρὰ τῶν προκρίτων.

Γ^{ον} Τὰ ἀρσενικὰ τέκνα μόνον ἕως τῶρα ἐκληρονόμουν ἀναλαμβάνοντα τυχὸν καὶ τὸ πατρικὸν χρέος, τὰ δὲ θηλυκὰ περιωρίζοντο εἰς μόνην τὴν προῖκα. Ἄν δέ τις ἤθελε μείνῃ ἀνύπανδρος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τῶν τὰ ἀρσενικὰ ἦσαν εἰς χρέος νὰ τὴν ὑπανδρεύσουν· εἰς ἔλλειψιν τέκνου ἐκληρονόμουν οἱ συγγενεῖς.

Δ^{ον} Ὁ τῆς ἐνορίας τῆς νεονύμφου ἐφημέριος, ὁ πατήρ του καὶ δύο ἢ καὶ τρεῖς τῶν συγγενῶν τῆς νύμφης, ὁ δὲ ρηθὲς ἐφημέριος κατέγραφε τὴν προῖκα αὐτῆς, ἣτις ἐμαρτυρεῖτο μὲν παρὰ πάντων τῶν ἐκεῖ παρευρεθέντων, αὐτοψία ὅμως εἰς τὴν καταγραφομένην προῖκα (ἂν πραγματικῶς ὑπῆρχον ὅσα κατεγράφοντο) δὲν ἐγίνετο.

Ε^{ον} Ὁ ἐν ξηρᾷ δανείζων ἕως τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποστασίας ἐδάνειζε μὲ ἰδιαιτέραν ὁμολογίαν πρὸς 20 τὰ % τὸν χρόνον· ἐσυνείθιζον ὅμως νὰ δανείζωσι καὶ χωρὶς ὁμολογίας γράφοντες μόνον εἰς τὸ κατάστιχόν των ὅσα ἐδάνειζον· τοῦτο ἐπικρατεῖ μέχρι τῆς σήμερον· ὁ τόκος ἦτον διαφόρου ποσότητος, ὅπως ἤθελε συμφωνηθῇ. Ὁ ἐν θαλάσῃ δανειζόμενος δίδει πρὸς 5 τὰ % τὸ ταξειδίον Σύρας (ρίζικα τῆς θαλάσσης), σίγουρα δὲ πρὸς 2½ τὰ % διὰ τὸ ἴδιον ταξίδι. Αὐτὰ τὰ δάνεια σημειώνονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ κατάστιχα μόνον, χωρὶς ἐγγράφον ὁμολογίας.

Σ^{ον} Εἶναι συνήθεια νὰ προπωλεῖται ρητίνη κατὰ διαφόρους συμφωνίας καὶ ἐποχὰς μὲ ἐγγράφους συμφωνίας ἀμαρτύρους καὶ ἐπικυρωμένας παρὰ τῆς Δημογεροντίας· ὅχι ὅμως πάντοτε· μάλιστα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ χωρὶς ἐγγράφον συμφωνίαν, οὔτε κἂν εἰς τὸ κατάστιχον τοῦ δανείζοντος ἐνίοτε σημειώνεται. Ἡ ἐνταῦθα γεωργία δὲν εἶναι ἀξιόλογος, διὰ τοῦτο οὔτε συμφωνητικὰ τοιούτου εἶδους γίνονται.

Τῇ 6 ἔκτῃ Μαΐου 1829 εἴκοσι ἐννέα ἐλήφθη διευθυνθὲν παρὰ τοῦ Διοικητοῦ Σαλαμῖνος διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 244 διευθύνσεώς του μηνολογημένης τῇ 2 Μαΐου 1829 εἴκοσι ἐννέα—Ἀριθ. 57 τῶν εἰσερχομένων.

Ὁ τόπον ἐπέχων τοῦ προσωρινοῦ Γραμματεὺς Γεράσιμος Χριστοδου. Πήλικας.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Η «ΔΙΚΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ», ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΤΑΡΤΖΗ-ΦΩΤΙΑΔΟΥ

Α'

Τὴν «Δικανικὴν Τέχνην» τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ - Φωτιάδου, ἀνέκδοτον καὶ ὑπὸ τινων ὡς ἀπολεσθεῖσαν θεωρουμένην¹ μέχρι σήμερον, παρουσιάζω νῦν τὸ πρῶτον ἐνταῦθα, ἀντιγράψας ἐκ τῶν ὑπ' ἀριθ. 310 <155>² καὶ 993³ ἐλληνικῶν χειρογράφων τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Βιβλιοθήκης τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.

Διὰ τῆς ὥς ἄνω ἀγνώστου μέχρι τοῦδε δικανικῆς τοῦ Καταρτζῆ πραγματείας καὶ διὰ τῶν νέων βιογραφικῶν στοιχείων, τὰ ὅποια θὰ παραθέσω κατωτέρω περὶ αὐτοῦ, φωτίζεται περισσότερον ὁ βίος καὶ ἡ δραστηριότης ἀνδρός, περὶ τοῦ ὁποίου μέχρι τοῦδε ἐγνωρίζομεν τὰ κάτωθι:

Ὁ Δημήτριος Καταρτζῆς - Φωτιάδης ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὴν ἐλληνικὴν, γαλλικὴν, τουρκικὴν καὶ ἀραβικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς δὲ μετέβη εἰς τὴν Βλαχίαν, ὅπου ποικιλοτρόπως ἔδρασεν ὡς λόγιος καὶ ὡς ὑπάλ-
ληλος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Φαναριωτῶν, κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ 18^{ου} αἰῶνος⁴, λαβὼν τὸ ἀξίωμα τοῦ κλουτζιάρη⁵ καὶ τοῦ μεγάλου λογοθέτου⁶.

¹ ΦΑΝΗ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Νέα Ἑστία, ἔτ. ΙΣΤ', τόμ. 31^{ος}, τεύχος 359, Ἀθῆναι 1 Ἀπρι-
λίου 1942, σ. 255.

² Περιγραφὴν τοῦ χειρογράφου τούτου ἰδὲ ἐν C. LITZICA, Catalogul manuscrip-
tor grecești, București 1909, σ. 157-158.

³ Περιγραφὴν τούτου ἰδὲ ἐν NESTOR CAMARIANO, Catalogul manuscriselor grece-
ști, t. II, București 1940, σ. 142-143. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Influența franceză în principatele
române prin filirea neogreacă ἐν Revista Fundațiilor Regale, an. IX, Februarie
1942, ἀρ. 2, σ. 400-401.

⁴ ΜΑΝΟΥΗΛ ΓΕΛΕΩΝ, Καταρτζῆς Δημήτριος ἢ Δημητράκης Φωτιάδης ὁ ἐπιλεγόμενος,
Μεγάλη Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ. τ. ΙΔ', Ἀθῆναι (1930), σ. 81-82.

⁵ κλουτζιάρης ἐσήμαινε δικαστικὸν ἀξίωμα εἰς τὰς Αὐλὰς τῆς Μολδοβλαχίας. Μέγας
κλουτζιάρης εἶναι τὸ πρῶτον ἀξίωμα εἰς τὴν β' σειρὰν τῶν ἀξιωματῶν. ΔΙΟΝ. ΦΩΤΕΙΝΟΥ,
Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, τ. Γ' Βιέννη, 1819, σ. 493.

⁶ λογοθέτης ἐσήμαινε τὸν ὑπουργόν· logofătul credinței = ὑπουργὸς τῶν θρησκευμά-
των, logofătul de taină = ἰδιαίτερος γραμματεὺς.

Οὗτος διατελέσας διδάσκαλος καὶ προστάτης τοῦ Ρήγα Φεραίου¹, διεκρίνετο διὰ τὰ πατριωτικὰ αὐτοῦ αἰσθήματα ὥς καὶ τὰς νομικὰς καὶ φιλολογικὰς αὐτοῦ γνώσεις. Ἀναμιχθεὶς δ' ἐνεργῶς εἰς τὴν συζήτησιν διὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ἥτις μὲ τόσῃν ζωηρότητι διεξήχθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18^{ου} αἰῶνος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν τῆς Μολδοβλαχίας², ἀντήλλαξε μετὰ τοῦ περικλεοῦς Ἰωαννίτου διδασκάλου τοῦ Γένους Λάμπρου Φωτιάδου ἐπιστολὰς ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὰς ὁποίας διέσωσεν ὁ Νεόφυτος Δούκας ἐν τῇ Γραμματικῇ αὐτοῦ³.

Ὁ Δημήτριος Καταρτζῆς-Φωτιάδης ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς δημώδους ἀντιθέτως πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς ἡγεμονικῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου ὁμώνυμον ἑλληνιστὴν Λάμπρον Φωτιάδην, ὑποστηρικτὴν τῆς λογίας διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς δὲ δημώδους διὰ τὴν λογοτεχνίαν⁴.

Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω ὑπὸ Νεοφύτου Δούκα δημοσιευθεισῶν ἐπιστολῶν τοῦ Καταρτζῆ, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθησαν ἑκατὸν καὶ περισσοτέρων χρόνων γλωσσικαὶ συζητήσεις, ἐδημοσιεύθησαν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Δημαρᾶ⁵ ἀνέκδοτά τινα κείμενα τοῦ Καταρτζῆ, δι' ὧν εὐρύνεται ὁ κύκλος τῶν γνώσεων ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ θεωρίας. Πρόκειται περὶ τοῦ κειμένου τῆς Ἀφιερώσεως τοῦ Καταρτζῆ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Μιχαὴλ Σοῦτσον καὶ τοῦ Προλόγου τῆς ὑπ' αὐτοῦ μεταφράσεως τῶν Πολιτικῶν τοῦ μουσιοῦ Ρεάλ, δηλαδὴ τοῦ ἔργου τοῦ

¹ ΧΡ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ, Σύντομη βιογραφία τοῦ ἀοιδίου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θετταλοῦ, Ἀθῆναι 1860, σ. 8.

² D. V. ECONOMIDIS, Die frage der griechischen linguistik in den Rumänischen fürstentümern, ἐν Balcania, VI, Bucarest 1943, σ. 366-380.

³ ΝΕΟΦ. ΔΟΥΚΑ, Ἡ κατ' ἐπιτομὴν Γραμματικὴ Τερψιθέα, ἔκδ. Γ', Βιέννη, 1812, σ. 53-84. Τὰς αὐτὰς ἐπιστολὰς ἀνεδημοσίευσεν ὁ Κ. ΣΑΘΑΣ, Νεοελλην. φιλολογίας Παράρτημα, ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 154-160.

⁴ «... φημὶ τοίνυν, γράφει ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, τῆς χύδην ἡμῶν διαλέκτου τὰ εὖηχα καὶ εὐρυθμα ταῖς ἡμετέραις ἀκοαῖς προσπίπτοντα τοῖς ἐρρύθμοις καὶ ἐμμέτροις λόγοις προσήκειν, ὅτε δὴ πολυπαθῇ καὶ συναλοιφῇ, καὶ κράσεως καὶ συγκοπῆς, καὶ τῶν ἄλλων κατὰ λέξιν παθῶν ἀνάμεικτα· τὰ δὲ τῇ Ἑλλάδι μᾶλλον προσεγγίζοντα, τοῖς συγγράμμασιν». ΝΕΟΦ. ΔΟΥΚΑ, ἔ. ἀ. σ. 55.

⁵ Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ, Ἡ γλωσσικὴ θεωρία τοῦ Δ. Καταρτζῆ, Ἀθηνᾶ, τ. 50^{ος}, Ἀθήνησι 1940, σ. 197-234, ἰδίᾳ σ. 202-220. Περὶ τῆς γλωσσικῆς θεωρίας τοῦ Καταρτζῆ ἰδὲ καὶ Ἀ. ΜΕΓΑ, Ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, Ἀθῆναι τ. Β', 1927, σ. 24 καὶ Ἀ. ΣΚΙΑ, Ὁ ἀληθὴς χαρακτὴρ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, Ἀθῆναι 1903, σ. 204-205. Ὡς ὁπαδοὶ τοῦ Καταρτζῆ εἰς τὰς γλωσσικὰς ἀντιλήψεις δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν οἱ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς καὶ Δανιὴλ Φιλιππίδης. Ἰδὲ J. LAIR καὶ ΕΜ. LEGRAND, Docum. inéd. sur l'histoire de la Révol. Franç. Paris 1872, σ. 12.

Γάλλου νομικοῦ Ρεάλ, τοῦ τιτλοφορουμένου «*La science du gouvernement*», τὸ ὁποῖον ἔτυχεν εὐρυτάτης κυκλοφορίας ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰῶνος.

Πλήν τῆς μεταφράσεως ταύτης, ὁ Καταρτζῆς ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, ἵνα προβῇ εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Λεξικοῦ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ἀφοῦ θὰ προσελάμβανε δύο συνεργάτας. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτῶν ταύτην οἱ τρεῖς μεταφρασταὶ θὰ ἐπληρώνοντο μηνιαῖον μισθὸν ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ταμείου¹.

Ἄλλ' ὁ Καταρτζῆς ἔγραψε καὶ πρωτότυπα ἔργα ὡς «*Συντακτικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς*²», τὸ «*Γνωθὶ σαυτόν*», ὃν ἀνέκδοτον εἰς χεῖρας τοῦ Κ. Δημαρᾶ³, τὴν «*Γραμματικὴν*⁴», ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Προλόγου τῆς μεταφράσεως τῶν «*Πολιτικῶν*» τοῦ Ρεάλ, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζομεν ἂν που ὑπάρχῃ, καθὼς καὶ τὸ «*Εγκώμιον τοῦ φιλοσόφου, Μακαρισμοῦ τοῦ Ὁρθοδόξου, Ψόγου τοῦ Ἀθέου, Ταλάνισμα τοῦ Δεισιδαίμων... (sic)*», τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζων ὁ ἐκ Σωτηροπόλεως χόγιος Νικόλαος Λογάδης⁵ ὡς «*κρατῆρα τὰ μὲν ἔσωθεν ἐξηχρειωμένον καὶ ἀκαλλέστατον, τὰ δ' ἔσωθεν αὐτόχρημα νέκταρος θειοτάτων νοσημάτων κατάπλεων*», ἐξέδωκεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 1830⁶ ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Παράλληλον φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ, ἀθεΐσμου καὶ δεισιδαιμονίας*⁷».

¹ Π. ΚΟΔΡΙΚΑ, Καὶ αὐθις πρὸς τοὺς οἰκείους, ἐν Παρισίῳ 1818, σ. 59, σημείωσις: «... Ὁ μακαρίτης αὐθέντης Μιχάλλβοδας Σοῦτζος ἐδιώρισε μὲ ἡγεμονικὰ σιτηρέσια τὸν τότε μέγα Κλοντζιάδην, ὕστερον δὲ μέγαν λογοθέτην, τὸν πολυμαθέστατον Δημητράκην Φωτιάδην, τὸν καὶ Καταρτζῆν ἐπιλεγόμενον νὰ μεταφράσῃ τὸ Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἔχοντας ἐπὶ μισθῷ αὐθεντικῷ δύο καθ' ὑπαλληλίαν συνεργοὺς ἀντιγραφεῖς... ἡ μετακάλεσις ὁμῶς τοῦ Αὐθέντου ἀπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βλαχίας, διέκοψε, κακῇ τύχῃ, τὴν ἐξακολούθησιν τῆς μεταφράσεως. Μετὰ μερικὸν ὕστερον χρόνον ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ μακαρίτου Αὐθέντου Ἀλεξάν. Βόδα Μουρούζη ἐπανελάβε, διὰ προσταγῆς Αὐθεντικῆς, ὁ αὐτὸς μεταφραστὴς τὴν συνέχειαν τῆς μεταφράσεως. Ἀλλὰ καὶ τότε, κακῇ τύχῃ, δὲν ἐξετελέσθη τὸ ἔργον». Ἰδὲ καὶ ΔΗΜΟΣΘ. ΡΟΥΣΣΟΥ, *Elenizmul în România*, București 1912, σ. 67. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Studii istorice greco-române*, București 1939, vol. II, σ. 539. Ν. CAMARIANO, *Influența κ. λ. ε. α. σ.* 400-401.

² Πρβλ. τὴν πρώτην ἐπιστολὴν τοῦ Δ. Καταρτζῆ πρὸς τὸν Λάμπρον Φωτιάδην, Μπουκουρέστι 1789. Ν. ΔΟΥΚΑ, ἔ. α. σ. 54 καὶ Κ. ΣΑΘΑ, ἔ. α. σ. 154.

³ «Τὸ χειρόγραφο τοῦ *Γνωθὶ σαυτόν*, καθὼς θὰ δεῖξω σὲ ἄλλῃ περίστασι, γράφει ὁ Κ. Δημαρᾶς, εἶναι αὐτόγραφο τοῦ Καταρτζῆ κατὰ τὸν τίτλο, τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων, τὴν προσφώνησιν καὶ τὸν Πρόλογον» Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ, ἔ. α. σ. 200, σημ. 3η.

⁴ Ἰδὲ Πρόλογον τῆς μεταφράσεως τῶν Πολιτικῶν τοῦ μουσιοῦ Ρεάλ. Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ, ἔ. α. σ. 209. Ἰδὲ καὶ Κ. ΣΑΘΑ, *Νεοελλ. φιλολογία*, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 613.

⁵ Περὶ τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου λογίου ἰδὲ ΜΑΝ. ΓΕΔΕΩΝ, *Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. τ. ΙΣΤ'*, Ἀθήναι (1931), σελ. 188, ἄρθρον Λογάδης Νικόλαος.

⁶ Τοῦ αὐτοῦ ἔργου ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἔκδοσις, ἐν Ἐρμουπόλει 1869.

⁷ Ὁρθῶς ὁ Ν. ΛΟΓΑΔΗΣ ἐμάντευσε τὸν πραγματικὸν συγγραφέα τοῦ ἔργου Δ. Καταρ-

Ἡ γλωσσικὴ μορφή τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Καταρτζῆ μεταβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λογάδου ἐγένετο λογία.

Β'

Ἦδη θὰ παραθέσωμεν κατωτέρω τὰ νέα στοιχεῖα περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀνδρός, ἅτινα κατέχομεν ἀπὸ σχετικὴν ἔρευναν γενομένην ὑφ' ἡμῶν ἐν Βουκουρεστίῳ.

Ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ - Φωτιάδου δὲν ἐξηκριβώθη ἀκόμη, γνωρίζομεν ὅμως ὅτι ἀπέθανεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον εἰς ἡλικίαν ὑπερεβδομηκονταετῇ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1807¹, καθὼς ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν ἱστοριοδίφην I. C. Filitti (ἀπόγονον ἐκρουμανισθείσης ἐξ Ἡπείρου οἰκογενείας) ὁ Δημοσθένης Ροῦσσος².

Κατὰ τὸ ἔτος 1764 ὁ Δημητράκης Φωτάκης ἢ Δημητράκης τοῦ τσελεμπῆ Φωτίου, συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ ὀνομαστοῦ διὰ τὴν ἀπληστίαν αὐτοῦ Φαναριώτου Σταυράκη³ τοῦ ταραχοποιοῦ⁴, εἶτα δ' ἐγένετο οἰκεῖος τῆς οἰκογενείας Γκίκα Βόδα, ἐπιτυχὼν διὰ τῶν σχέσεων τούτων, ἵνα καταλάβῃ τὴν μεγάλην λογοθεσίαν, ἣν καὶ εἶχε μόνον τὸ ἀξίωμα τοῦ παχαρνίκου⁵.

τῇ, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐξ ὅσων γράφει ὁ C. IKEN ἐν Leukothea, II., (Leipzig 1825): Constanta lobte vorzugsweise drei Reden von ihm (Καταρτζῆ), ἐξ ὧν ὁ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄθεος, εὐσεβὴς καὶ δεισιδαίμων» εἶναι ἀσφαλῶς τὸ ἀνωτέρω ἔργον. D. RUSSO, Studii și critice, București 1910, σ. 55.

¹ V. A. URECHIA, Istoria Românilor, seria 1800-1830, t. IX, București 1896, σ. 120. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημητρ. Καταρτζῆ, διωρίσθη ὡς καμινάρης (=εἰσπράκτωρ οἶνοπνευματοφόρου, τίτλος εὐγενείας) ὁ δικαστικὸς Νέστορ, μαθητὴς τοῦ μεγάλου τοῦ Γένους διδασκάλου Λάμπρου Φωτιάδου. Περὶ τοῦ νομομαθοῦς τούτου ἰδὲ ANDREI RADULESCU, Logofătul Nestor, București 1910, ἀνάτυπ. ἐκ τῆς Revista critică de drept, legislație și jurisprudență, an. I, București 1910, ἀρ. 1. Ἡ αὐτὴ μονογραφία ἀνετυπώθη ἐν Doi praviliști români, Craiova 1923.

² I. C. FILITTI, Cronicarul Dumitrache ἐν Rev. Ist. Rom. vol. III, București 1933 ἀνάτ. σ. 8.

³ Περὶ τούτου ἰδὲ μελέτην μου ἐν Ἀρχεῖῳ θρακ. γλῶσσ. καὶ λαογρ. θησαυροῦ, ΙΑ' (1947-8) σ. 95-98.

⁴ Genealogia Cantacuzinilor, publ. de N. IORGA, București 1902, σ. 174. ΑΘΑΝ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ, Documente grec. privit. la ist. Rom., t. XIII, București 1909, σ. 190.

⁵ N. IORGA, Genealogia Cantacuzinilor, ἔ. ἀ. σ. 174 καὶ 176. Μέγας λογοθέτης εἶναι ὁ πρωθυπουργὸς ἢ γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος, παχάρνικος δ' εἶναι ὁ οἶνοχόος τοῦ ἡγεμόνος, ἀμφοτέρω τίτλοι εὐγενείας.

Ὁ ὡς ἄνω Φαναριώτης Γεώργιος καὶ ρουμανιστὶ Iordache Σταυράκογλου¹ ἢ Σταυράκης ἦτο τύπος ῥαδιούργου καὶ ἀπλήστου ἀνθρώπου, ἐπέτυχε δὲ ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο διάφορα ἀξιώματα. Ἡ ἐπιρροή τουτοῦ ἐπὶ τῶν κρατούντων ὑπῆρξε τόσον μεγάλη, ὥστε ἠδύνατο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ν' ἀναβιβάζῃ καὶ νὰ καταβιβάζῃ ἐπὶ τοὺς θρόνους τῶν παριστρίων Πριγκιπάτων τοὺς ἡγεμόνας τῆς ἀρεσκείας αὐτοῦ.

Οὕτω ὁ Καισάρειος Δαπόντες γράφει περὶ τούτου ὅτι «ἐχρημάτισε μέγας σπαθάρχης καὶ πρῶτος καπουκεχαγιάς καὶ ἄλλον αὐθέντου, καὶ τοῦ Στεφάνβοδα Ρακοβίτσα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, αὐθέντης τοῦ αὐθέντου Στεφάνβοδα, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ἡμέρας ὑπερυψώθη, ὑπερεπλούτησεν... καὶ ἔγινε περίφημος τόσον, ὥστε ἡ φήμη του ἔφθασε καὶ εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ ἐπειδὴ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου, ὅσο μεγάλη καὶ ἂν εἶναι, ὡς ὄναρ παρέρχεται, καὶ ὡς ἄνθος μαραίνεται, πολλῶ μᾶλλον Ρωμαῖον, καὶ σκλάβον Τουρκῶν, καὶ τοῦτος λοιπὸν παρὰ τῆς βασιλείας καταδικασθεὶς, ἐκρεμάσθη ἐμπρὸς εἰς τὴν πόρτα τοῦ εἰς τὸ μέγα Ρέμα γεοκτίστου σπιτίου του»² τὴν 12ην Αὐγούστου τοῦ 1765.

Μετὰ τοῦ Σταυράκογλου τούτου συνειργάζετο ὁ Δ. Καταρτζῆς, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα σημειώσεώς τινος, ἀναφερομένης εἰς τὴν ἀποστασίαν τοῦ Βουκουρεστίου ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος Στεφάνου Ρακοβίτσα: «Μὴ εὐχαριστηθεὶς, κατὰ τὴν συμβουλὴν τῶν ἀρχόντων βλάχων, ὁ σπαθάρχης³ Γεώργιος (Σταυράκογλου) νὰ παίρῃ ἀπὸ τὴν Βλαχίαν τὸν χρόνον 5.000 πονγγία, ἀλλὰ θελήσας, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Στάθη Ζαγοριανοῦ καὶ τοῦ Δημητρίου νιόυ τζελέπη Φωτίου νὰ παίρῃ 5.500, ἠκολούθησε μετὰ παρέλευσιν μηνῶν δέκα ἐννέα καὶ ἡ ἔξωσις ἀπὸ τὴν ἡγεμονίαν καὶ ὁ φόνος του καὶ ἡ δήμευσις ὅλων τῶν πραγμάτων του»⁴.

¹ I. C. FILITTI, *Archiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București 1919, σ. 263, σημείωσ. 2. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Un grec românizat în Revista Istorică*, I, București 1915, σ. III, ἀρ. 4. N. IORGA, *Genealogia Cantacuzinilor*, ἔ. ἀ. σ. 133 - 134.

² ΚΑΙΣΑΡΕΙΟΥ ΔΑΠΟΝΤΕ, Κατάλογος ἱστορικός ἀξιόλογος τῶν καθ' ἡμᾶς χρηματισάντων ἐπισήμων Ρωμαίων κλ. παρὰ C. ERBICEANU, *Cronicarii greci cari au scris despre Români în epoca fanariotă*, Bucuresci 1888, σ. 193.

³ Τίτλος εὐγενείας. Μέγας σπαθάρχης εἶναι ἐκ τῶν βογιάρων τῆς α' τάξεως, δέκατος κατὰ σειρὰν κατὰ ΔΙΟΝ. ΦΩΤΕΙΝΟΝ, ἔ.ἀ. σ. 473 κέ.

⁴ HURMUZAKI, *Documente grecești privitoare la Ist. Român. publ. de N. IORGA*, vol. XIV, μέρ. 2ον, 1716 - 1777, București 1917, σ. 1178. CONST. GIURESCU, *Istoria lui Iordache Stavracoglu*, ἀνάτ. ἐκ τοῦ *Omagiu lui Ion Bîanu*, București 1927, σ. 4 - 5.

Κατὰ τὸ 1783 ὁ κλουτζιάρης (clucer) Δημητράκης Φωτάκης ἦτο δικαστὴς εἰς τὸ «δεπαρταμέντον¹ τῶν ὀκτώ» τοῦ Βουκουρεστίου².

Εἰς κατάστιχον τῶν βογιάρων δικαστῶν τῆς 1^{ης} Ἀπριλίου τοῦ ὡς ἄνω ἔτους ἀναφέρεται ὁ μηνιαῖος μισθὸς αὐτοῦ ἀνερχόμενος εἰς τὸ ποσὸν τῶν 100 ταλλήρων.

Κατὰ τὴν 12^{ην} Ἰανουαρίου 1788 ἀπευθύνει τὴν κάτωθι ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Νικόλαον Μαυρογένην:

«Υψηλότατέ μοι Αὐθέντα,

† Μετὰ τὴν ταπεινὴν μου καὶ δουλικὴν προσκύνησιν, ἀναφέρω τὸ θεοφροῦρητον Ὑψος της, ὅτι κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἦλθεν ὁ κιλερατζῆς τοῦ κιζλάρ-ἀγασῆς μὲ χάτι-χουμαγιὸν διαλαμβάνει ὅτι, τόσον ἀπὸ τὸ ἀσκέρι ὅπου εἶναι διωρισμένον μὲ τοὺς μύρη-μυράνηδες διὰ νὰ ἔλθουν εἰς Ἡσμάην καὶ εἰς Χίρσοβαν, νὰ μὴν τζαλαπατήσουν τὰ χωρία τοῦ Φέτι-σλαμίου καὶ τῆς Κράϊνας, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀσκέρι, ὅπου εὐρίσκεται ἐδῶ εἰς Βιδίνι, καὶ ἀπὸ τὰ γιαμάκια νὰ μὴν ἔχουν ἐξουσίαν νὰ τζαλαπατήσουν τὰ χωρία τοῦ Φιτισλαμίου καὶ Κράϊνας· ὁ ὁποῖος, ἐρχόμενος ἐδῶ κάμνοντάς το κυραάτι τὸ χάτι-σερίφι, ἐπῆγεν εἰς Φέτι-σλάμι, νῦν δὲ ἐπέστρεψεν καί, μὲ τὸ νὰ ἔχη ὑπηρεσίαν εἰς Ἡσμάην, μὲ ἐφώναξεν ὁ Ὑψηλότατος Πασᾶς καὶ μὲ ἐπρόσταξεν εἰς τὸ νὰ τὸν δώσω τὰ μεντζήλιά του διὰ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἡσμάην. Ὅθεν δὲν ἔλειψα διὰ τοῦ δουλικοῦ μου νὰ τὸ ἀναφέρω καὶ πρὸς τὸ θεοφροῦρητον Ὑψος της. Ταῦτα μὲν δουλικῶς, τὰ δὲ ἔτη τῆς Ὑμετέρας θεοφρουρήτου Ὑψηλότητος εἶψαν θεόθεν πλεῖστα καὶ πανευδαίμονα [αψ]πῆ', Ἰανουαρίου ιβ'. Τῆς Ὑμετέρας θεοφρουρήτου Ὑψηλότητος ἐλάχιστος δοῦλος,

Φώτης Κλουτζάρης³.

¹ Τὰ δικαστήρια τῶν δεπαρταμέντων ἦσαν τὰ κατ' ἐξοχὴν τακτικὰ δικαστήρια πρώτου βαθμοῦ· ταῦτα ἦσαν τρία, ἐξ ὧν τὰ δύο ἐδίκαζον πολιτικὰς ὑποθέσεις, τὸ δὲ τρίτον ποινικάς. Τὰ δύο πολιτικὰ δικαστήρια συνεκροτοῦντο ἐξ εὐγενῶν τῆς πρώτης τάξεως, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἐκυμαίνετο μεταξὺ ἐπτὰ ἕως ὀκτώ (ἐξ οὗ «δεπαρταμέντον τῶν ἐπτὰ» καὶ «δεπαρταμέντον τῶν ὀκτώ»), τούτων δὲ οἱ μὲν ἦσαν «εἰδήμονες καὶ νομικοί», οἱ δὲ διωρίζοντο «δι' ἔλεος», δηλ. τιμητικῶς καὶ χάριν τοῦ μισθοῦ, ὅστις ἔφθανε μέχρι 1400 γροσίων κατὰ μῆνα. ΔΙΟΝ. ΦΩΤΕΙΝΟΥ, ἔ. ἀ. σ. 539 κέ. Αὐτόθι ἀναφέρεται καὶ «δεπαρταμέντον τῶν ξένων», τὸ ὁποῖον ἐδίκαζε τὰς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων καὶ ἀλλοδαπῶν ἀναφυομένας διαφοράς. Π. ΖΕΠΟΥ, Συνταγμάτιον νομικὸν Ἀλεξάνδρου Ἰωάννου Ὑψηλάντη βοεβόδα ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας 1780, ἐκδιδόμενον μετ' εἰσαγωγῆς καὶ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως τῶν ἐν αὐτῷ θεσμῶν, «Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», τ. Δ', ἀρ. 2, ἐν Ἀθήναις 1936, σ. 130.

² V. A. URECHIA, Istoria Românilor, seria 1774-1786, t. I, București 1891, σ. 252.

³ HURMUZAKI, Documente grecești priv. la Ist. Rom. publ. de N. IORGA, vol. XIV, μέρος 3^{ον}, C. 1560—C. 1820, București 1936, σ. 284-285.

Κατὰ τὴν 29^{ην} Ἀπριλίου 1788, ὑποβάλλει μὲ τὴν ὑπογραφήν *Φώτης Κ.* ἑτέραν ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Νικόλαον Μαυρογένην διὰ τινὰ γέφυραν, ἣτις ἐπρόκειτο νὰ κατασκευασθῇ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως¹.

Ἐν δὲ τῷ Καταλόγῳ τῶν δικαστῶν τοῦ «δεπαρταμέντου τῶν ὀκτὼ» τοῦ Βουκουρεστίου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 Νοεμβρίου 1791, ὁ Δημητράκης Καταρτζῆς (Dumitrache Catargiu) φέρεται πρῶτος². Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἔχει τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου κλουτζιάρη³. Ἀντὶ Δημήτριος Φωτιάδης ἢ Φωτάκης ἐνίοτε λέγεται Παναγιωτάκης. Τὸ ὄνομα Παναγιωτάκης, ὁ ἱστοριοδίφης *V. A. Urechia* νομίζει ὅτι ἐσφαλμένως ἀπεδόθη εἰς τὸν Δημήτριον Καταρτζῆν-Φωτιάδην⁴, πλὴν ὅμως τοῦτο φέρεται ἐν τε τῷ τίτλῳ τῶν χειρογράφων τῆς «*Δικανικῆς τέχνης*⁵» καὶ ἐν τῷ τίτλῳ τῆς μεταφράσεως τῶν *Πολιτικῶν* τοῦ μουσιοῦ *Ρεάλ*⁶.

Κατὰ τὸ 1791 ὁ Δημ. Καταρτζῆς λαμβάνει μισθὸν 220 τάλληρα, ὡς φαίνεται ἐξ ἐγγράφου ἀπευθυνομένου πρὸς τὸν βαρῶνον *Entenberg*⁷.

Λίαν δ' ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἀναφορὰ αὐτοῦ ἐν ρουμανικῇ γλώσσῃ, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Ὑψηλότατον ἡγεμόνα Μιχαήλ Σοῦτσον, δι' ἣς αἰτεῖται, ἵνα χορηγηθῇ εἰς αὐτὸν «ἐγγραφον ἀμύνης» ἐναντίον ἐκείνων, οἵτινες ἀπέκοπτον τὰ δένδρα εἰς τὸ δάσος τοῦ κτήματος αὐτοῦ, τοῦ ὀνομαζομένου *Gheboia*⁸.

Κατὰ τὸ 1793 ὁ Δημ. Καταρτζῆς-Φωτιάδης ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου κλουτζιάρη μαζί μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Ρωσέττην καὶ Ἰωνίτσαν Φλωρέσκου⁹.

Τὴν 3^{ην} Μαρτίου 1794 ὑπογράφει ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Μουρούζην, ἐν ἣ ἀσχολεῖται περὶ οἰκογενειακόν τι ζήτημα τῆς Ἰλίνκα Καπιτανέσα¹⁰.

Ἀπὸ ἐγγράφου τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζη τῆς 17^{ης} Μαρτίου 1794 ἐξάγε-

¹ HURMUZAKI, Documente, ἔ.ἀ σ. 357 - 358.

² V. A. URECHIA, Istoria Românilor, t. IV, București 1893, σ. 160.

³ DEM. RUSSO, Elenizmul în România, București 1912, σ. 67. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Studii și critice, București 1910, σ. 55.

⁴ V. A. URECHIA, ἔ.ἀ σ. 131.

⁵ C. LITZICA. ἔ.ἀ σ. 157. N. CAMARIANO, ἔ. ἀ. σ. 142.

⁶ ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ, Ἑπετηρίς Παρνασσοῦ, Ε', ἐν Ἀθήναις 1901, σ. 25 καὶ Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ, ἔ.ἀ. σ. 196. Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν μετὰ βεβαιότητος ἂν τὸ «Παναγιωτάκης» εἶναι ἢ δὲν εἶναι πατρωνυμικὸν τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ-Φωτιάδῃ ἢ Φωτάκη.

⁷ V. A. URECHIA, Istoria Românilor, t. IV, București 1893, σ. 518.

⁸ V. A. URECHIA, ἔ. ἀ. σ. 131.

⁹ V. A. URECHIA, Ist. Românilor, t. V, București 1893, σ. 462.

¹⁰ V. A. URECHIA, ἔ. ἀ. σ. 488.

ται ὅτι ὁ Δημητράκης Φωτάκης ἐξηκολούθει νὰ εἶναι δικαστὴς εἰς τὸ «ντεπαρταμέντον τῶν ὀκτῶ» τοῦ Βουκουρεστίου¹. Κατὰ τὴν 15^{ην} Δεκεμβρίου 1794 ὑπογράφει ἀναφορὰν πρὸς τὸν πρῶτον μέγαν σπαθάριον Νικόλαον Κατακουζηνόν, διὰ τινὰ ἐν Βουκουρεστίῳ πωλουμένην οἰκίαν². Εἰς ἄλλην ἀναφορὰν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Μουρούζην ὑπογράφει πάλιν: *Dumitrache Cluceru Catargiu*³.

Ὁ Δημήτριος Φωτάκης ἢ Φωτιάδης ἔλαβε σύζυγον κόρην ἐκ τῆς οἰκογενείας Καταρτζῆ⁴, ἐξ ἧς ἀπέκτησε τὸ ἐπώνυμον Καταρτζῆς⁵.

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Στέφανος εἶναι γνωστὸς διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βορνίκου⁶ καὶ ὡς πατὴρ τοῦ ἀξιολόγου πολιτικοῦ ἀνδρὸς τῆς Βλαχίας Μπάρμπου Καταρτζῆ⁷.

Ὁ ἔγγονος οὗτος τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ - Φωτιάδου εἶχε μητέρα τὴν Τίτσα (Stanca) Βακαρέσκου, ἐγεννήθη δὲ τὴν 26^{ην} Ὀκτωβρίου τοῦ 1807, ἀκριβῶς τὸ ἔτος καθ' ὃ ἀπέθανεν ὁ ἐκ πατρὸς πάππος αὐτοῦ. Ὁ Μπάρμπος Καταρτζῆς εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου Μπάρμπου Βακαρέσκου. Εἰς ἡλικίαν 12 ἐτῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ ἑλληνικὸν Σχολεῖον τῆς συνοικίας Μαγκουρεάνου καὶ εἶχε καθηγητὰς τοὺς διδασκάλους τοῦ Γένους Στέφανον Κομμητᾶν, Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον καὶ Νεόφυτον Δούκαν. Κατὰ τὸ 1862 ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸ πρῶτον Ὑπουργεῖον μετὰ τὴν Ἑνωσιν τῶν Πριγκιπάτων τῆς Μολδοβλαχίας⁸, κατὰ δὲ τὴν 8^{ην} Ἰουνίου τοῦ 1862 ἐδολοφονήθη ἐν Βουκουρεστίῳ⁹. Οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ λόγοι ἐξεδόθησαν αὐτόθι ὑπὸ τοῦ Ang. Demetriescu.

Ἡ οἰκογένεια Καταρτζῆ ἐκρουμανισθεῖσα διατηρεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον (familia Catargiu).

Γ

Ἡ «Δικανικὴ Τέχνη» τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ - Φωτιάδου ἀποτελεῖ νομικὸν ἐγχειρίδιον πρακτικῆς φύσεως, δι' οὗ ὁ εὐφυέστατος αὐτῆς συγγραφεὺς ἐπεδίωξεν,

¹ V. A. URECHIA, ἔ. ἀ. σ. 189.

² V. A. URECHIA, ἔ. ἀ. σ. 495.

³ V. A. URECHIA, ἔ. ἀ. σ. 504.

⁴ Καταρτζῆς ἢ Κανταρτζῆς εἶναι ὁ ἐργολάβος τοῦ δημοσίου ζυγίου (καντάρι).

⁵ I. C. FILITTI, *Cronicarul Dumitrache*, ἔ. ἀ. σ. 6. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἔλαβεν ὁ I. C. Filitti, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἀπὸ ἀνεκδότους σημειώσεις τοῦ Στ. Δ. Greceanu. I. C. FILITTI, ἔ. ἀ. σ. 6.

⁶ βόρνικος = δικαστής, δήμαρχος, κυβερνήτης τμήματος τῆς χώρας.

⁷ Πρβλ. *Vechimea familiei Katargiu*, ἐν ANG. DEMETRIESCU, *Discursurile lui Barbu Katargiu*, Bucuresci 1886, σ. XX.

⁸ D. ROSETTI, *Dicționarul contimporanilor*, Bucuresci 1898, σ. 50-51.

⁹ ANG. DEMETRIESCU, ἔ. ἀ. σ. XX.

ἵνα βοηθήσῃ τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ δικαστικούς τῆς Βλαχίας εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ τόσον κοινωφελοῦς ἔργου αὐτῶν ἐπὶ λαοῦ ἥκιστα προηγμένου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὸν πολιτισμόν, καὶ διαρκῶς φωτιζομένου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ταύτης διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν δύο χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα περιγράφονται εἰς τοὺς Καταλόγους τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, τῶν ὁποίων Καταλόγων ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1909 ὑπὸ τοῦ Const. Litzica¹, ὁ δὲ δεύτερος τόμος ὑπὸ τοῦ Νέστορος Καμαριανοῦ κατὰ τὸ 1940².

Τὸ πρῶτον χειρόγραφον ὑπ' ἀριθ. 310 (155) εἶναι ἑλλιπές, ἀποτελούμενον ἐξ 23 φύλλων χάρτου διαστάσεων 24×18 ἑκατοστομέτρων, δεμένον, προέρχεται δὲ ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἐπισκόπου Μπουζαίου Διονυσίου. Τοῦτο φέρει τὸν τίτλον:

«Δικανικὴ Τέχνη Δημητρίου Παραγιωτάκη μεγάλου Κλουτζιάρη κατὰ τὸ ,αψοθ' ἔτος, ἡ ὁποία ἀριπρεπῶς προσπεφώνηται καὶ προσενήνεκται εἰς τὸν Ὑψηλότετον, εὐσεβεστάτον καὶ φιλοδίκαιον αὐθέντην καὶ ἡγεμόνα μεγαλοπρεπέστατον πάσης Οὐγγροβλαχίας, κύριον κύριον Ἰωάννην Ἀλέξανδρον Κωνσταντίνου Μουρούζη βροβόδα ἐν ἡγεμονίδι πόλει βουκουρεστίῳ ,αψ'γ' κατὰ μῆνα ἀπρίλλιον»³.

Ἀπὸ τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἐλλεῖπει τὸ 1/4 περίπου τοῦ ὅλου ἔργου, συμπληροῦται ὅμως εὐτυχῶς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἑτέρου εἰς τὴν αὐτὴν ὥς ἄνω Βιβλιοθήκην τῆς ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ὑπάρχοντος χειρογράφου ὑπ' ἀριθ. 993, ἐν ᾧ περιέχεται ὁλόκληρος ἡ «Δικανικὴ Τέχνη» τοῦ Καταρτῆ.

Ὁ Νέστωρ Καμαριανὸς περιγράφων τὸ δεύτερον τοῦτο χειρόγραφον σημειώνει: *«Αἰὼν ΙΗ', χάρτης, 31 φύλλα, διαστάσεων 18×13 ἑκατοστ., δεμένον μὲ δέρμα. Δῶρον τοῦ B. Bellio 1913.— Δημητρίου Παραγιωτάκη μεγάλου Κλουτζιάρη κατὰ τὸ ,αψοθ' ἔτος. Δικανικὴ Τέχνη, ἡ ὁποία ἀριπρεπῶς προσπεφώνηται καὶ προσενήνεκται τῷ Ὑψηλοτάτῳ, εὐσεβεστάτῳ, σοφωτάτῳ αὐθέντῃ καὶ ἡγεμόνι μεγαλοπρεπεστάτῳ πάσης Οὐγγροβλαχίας, κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Ἀλεξάνδρῳ Κωνσταντίνῳ Μουρούζῃ βροβόδα. Ἐν ἡγεμονίδι πόλει Βουκουρεστίῳ, ,αψ'γ' κατὰ μῆνα Ἀπρίλλιον»⁴.*

¹ C. LITZICA, Catalogul manuscriptelor grecești, București 1909. Ὁ Κατάλογος οὗτος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ρουμανικῆς Ἀκαδημίας βρίθκει σφαλμάτων, τὰ ὁποῖα διορθώνει ὁ Δημοσθ. Ροῦσσος εἰς τὴν μελέτην αὐτοῦ Cum trebue să fie întocmit un catalog de m/se ideal, ἐν Studii și critice, București 1910, σ. 56-116.

² NESTOR CAMARIANO, Catalogul manuscriselor grecești, t. II, București 1940. Βιβλιοκρισίαν μου περὶ τούτου ἰδὲ ἐν Νέῳ Κράτει, 38-39, ἔτ. 4ον, Ἀθῆναι 1940, σ. 976-978.

³ C. LITZICA, ἔ.ἀ. σ. 157-158.

⁴ N. CAMARIANO, ἔ.ἀ. σ. 142.

Κατὰ τὸ 1938, πρὶν ἢ ἐκ τοῦ Καταλόγου τοῦ Ν. Καμαριανοῦ, δημοσιευθέντος δύο ἔτη ἀργότερον, λάβω γνῶσιν περὶ ὑπάρξεως καὶ δευτέρου χειρογράφου τῆς «Δικανικῆς Τέχνης», εἶχα ἀντιγράψει ἀπὸ τὸ ἐλλιπὲς ὑπ' ἀριθ. 310<155> χειρόγραφον, ταύτην, ἕως ἐκεῖ ὅπου ἐτελείωνε τὸ κείμενον. Μεγάλη ὑπῆρξεν ἔπειτα ἀπὸ δύο ἔτη ἡ χαρὰ μου, ὅταν ἔμαθον περὶ ὑπάρξεως καὶ ἑτέρου χειρογράφου τῆς «Δικαν. Τέχνης», τὴν φορὰν αὐτὴν περιέχοντος ὁλόκληρον τὸ κείμενον αὐτῆς. Ἐκαμα τὴν ἀντιβολὴν τῶν δύο χειρογράφων καὶ διαπιστώσας ὅτι οὐδεμίαν ἔχουσι μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰν, ἐσυνέχισα τὴν ἀντιγραφὴν τῆς «Δικ. Τέχνης», χρησιμοποιήσας τὸ ἕτερον ὑπ' ἀριθ. 993 χειρόγραφον, ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου, εἰς ὃ διεκόπτετο ἀποτόμως τὸ κείμενον τοῦ πρώτου ὑπ' ἀριθ. 310<155> χειρογράφου.

Ἐν τῇ κατωτέρῳ δημοσιεύσει τῆς «Δικ. Τέχνης» τηρῶ πιστῶς τὴν ὀρθογραφίαν τῶν χειρογράφων πλὴν τῆς δι' ο γραφῆς τῶν εἰς -ωντας μετοχῶν, τῆς μεταβολῆς τῆς στίξεως, ὅπου τὸ ἀπῆται τὸ νόημα, καὶ τῆς διὰ κεφαλαίων γραμμάτων ἀντικαταστάσεως τῶν μικρῶν κατὰ τὴν σημερινὴν συνήθειαν.

*BIBLIOΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΩΙ ΡΟΥΜΑΝΙΚΗΣ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ*

M^s 310 <155>, f. 2^r

Δικανικὴ τέχνη

Δημητρίου Παναγιωτάκη

*μεγάλου κλοντζιάρη κατὰ τὸ ,αφοθ' ἔτος,
ἢ ὁποία ἀριπρεπῶς προσπεφώνηται καὶ προσενήνεκται
εἰς τὸν Ὑψηλότατον, εὐσεβέστατον καὶ φιλοδίκαιον αὐθέντην
καὶ ἡγεμόνα μεγαλοπρεπέστατον πάσης Οὐγγροβλοχίας
κύριον, κύριον
Ἰωάννην Ἀλέξανδρον Κωνσταντίνου Μουρούζην βοεβόδαν,
ἐν ἡγεμονίδι πόλει βουκουρεστίῳ
,αψ'γ' ¹*

κατὰ μῆνα ἀπρίλλιον. |

f. 2^v *Προφανῶν οὖν οὐσῶν τῶν συντάξεων, οἰήσονται τινες, καὶ μὴ παραλάβωσι τὸν λόγον, διασφάζειν τὰ τῆς συντάξεως. Οὗτοι δὲ ὅμοιόν τι ποιήσονται τοῖς ἐκ τριβῆς τὰ σχήματα τῶν λέξεων παρειληφόσιν, οὐμὴν ἐκ δυνάμεως τῆς κατὰ παράδο-*

¹ Τὸ ὑπ' ἀριθ. 993 χειρόγραφον ἔχει εἰς δοτικὴν πτώσιν τὴν προσφώνησιν ταύτην. Ἴδὲ Ν. CAMARIANO, ἔ. ἀ. σ. 142.

Δ'

Ἐποῦ, ὡς εἶδομεν, ὁ Καταρτζῆς δίδει τὸν ὅρισμόν τῆς «*Δικανικῆς Τέχνης*» ὡς «*δυνάμεως ὅπου θεωρεῖ εἰς κάθε διαφιλονικούμενον συμβόλαιον ἢ ἔγκλημα τὸ συναγόμενον πιστόν*», εἰσέρχεται κατόπιν εἰς τὴν ἐξέτασιν ἑνὸς ἐκάστου τῶν πέντε αὐτῆς κυρίων τμημάτων, τὰ ὅποια εἶναι: α) δικαστήρια ἢ κριτήρια καὶ δικασταὶ ἢ κριταὶ μὲ τοὺς περὶ αὐτούς, β) διαδικαζόμενα πρόσωπα, γ) πίστεις ἢ ἀποδείξεις τῶν διαδίκων, δ) δικανικοὶ συλλογισμοὶ καὶ παραλογισμοὶ ἢ σοφίσματα καὶ ε) ἔγγραφα δικαστικά.

Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν τῶν πέντε κυρίων κεφαλαίων ὑποδιαιρεῖται ἀναλόγως εἰς μικρότερα ἢ μεγαλύτερα τμήματα. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸ πρῶτον ὡς ἄνω μέρος περὶ Κριτηρίων καὶ Κριτῶν ὑπάγονται τὰ ἐξῆς ἀξιόλογα θέματα: α) ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου καὶ τὰ καθήκοντά του, β) ὁ ἐρωτηματίζων σύμπονος, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ *sui generis* μέλος τοῦ δικαστηρίου, μὴ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τινὰ τῶν παρ' ἡμῖν παρεδρευόντων δικαστῶν, γ) σύμπονοι ἢ πάρεδροι δικασταί, δ) νοτάριοι ἢ λογοθέται, σημερινοὶ γραμματεῖς τοῦ δικαστηρίου καὶ ε) δημόσιοι ὑπηρέται.

Εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν διαδίκων περιλαμβάνονται ἔξ ὑποδιαιρέσεις δηλαδὴ τὶ εἶναι ὁ ἐνάγων καὶ ὁ ἐναγόμενος, ὁ συνήγορος, ὁ ἐπίτροπος, οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἐγγυηταί. Ἐνταῦθα καθορίζεται νομικῶς ἡ θέσις, τὸ καθήκον καὶ τὸ δικαίωμα ἐκάστου ἑναντι τοῦ δικαστηρίου καὶ ποῖοι τούτων εἶναι κυριώτεροι κατὰ τὴν διαδικασίαν.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον ἐξετάζεται τὶ εἶναι νόμος καὶ ὅποια ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἢ ἐν Βλαχίᾳ νομοθεσία ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μπασσαράμπα (1652) μέχρι τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, καὶ τὸ περὶ ὁμολογίας ἢ συνθήκης, μαρτυρίας, ὅρκου κλ.

Τὸ τέταρτον κεφάλαιον περιλαμβάνει τοὺς δικανικοὺς συλλογισμοὺς καὶ τοὺς παραλογισμοὺς ἢ σοφίσματα. Ἐνταῦθα ὁ Καταρτζῆς κάμνει τὴν διάκρισιν διαλεκτικῆς, ρητορικῆς καὶ δικανικῆς μὲ λιτὴν μὲν ἀλλὰ σαφεῖ διάρθρωσιν, στηριζόμενος ἰδίᾳ εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους, εἰς ἅτινα παραπέμπει συχνότατα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ σχόλια, τὰ ὅποια προστίθενται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ τέλος τῆς «*Δικαν. Τέχνης*».

Τέλος ὁ Καταρτζῆς πραγματεύεται ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ περὶ τῶν πρακτικῶν, ἅτινα πρέπει νὰ τηρῶνται κατὰ τὴν διαδικασίαν, περὶ τῶν ἀποφάσεων ἢ ψηφισμάτων τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν διὰ τε τοὺς διαδίκους καὶ τὸ δικαστήριον.

Τοῦτο εἶναι εἰς τὰς γενικὰς αὐτοῦ γραμμὰς τὸ διάγραμμα τῆς «*Δικαν. Τέχνης*» τοῦ Δημητρ. Καταρτζῆ - Φωτιάδου. Ἡ ὅλη ἀρχιτεκτονικὴ διάρθρωσις ταύτης εἶναι

αυστηρῶς λογική καὶ ἐπιστημονική. Τὸ κάθε τι εἶναι εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ καὶ ἐκάστη πρότασις ἀρρήκτως συνδέεται μετὰ τῆς προηγουμένης καὶ ἐπομένης φράσεως.

Ἄλλ' ἄς ἀφήσωμεν τὸν εἰδικὸν νὰ κρίνῃ τὴν «*Δικ. Τέχνην*» ἀπὸ τῆς νομικῆς αὐτῆς πλευρᾶς καὶ ἄς περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ τοποθέτησιν αὐτῆς ἀπὸ γλωσσικῆς καὶ ἱστορικῆς μόνον ἀπόψεως.

Ἀπὸ τῆς γλωσσικῆς αὐτῆς πλευρᾶς ἡ «*Δικ. Τέχνη*» παρουσιάζει τὴν αὐτὴν γλωσσικὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν καὶ εἰς τὸν Πρόλογον τῆς μεταφράσεως τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ρεάλ. Ἡ φράσις τοῦ Καταρτζῆ εἶναι πολύπλοκος καὶ δὲν ἱκανοποιεῖ καθόλου, ἀδυνατοῦσα νὰ προσαρμοσθῇ εἰς μίαν ἀναλυτικὴν γλῶσσαν, ὥς εἶναι ἡ δημοτικὴ, ἀναπτύσσεται δὲ περὶ τοὺς περισσοτέρους τοῦ ἑνὸς πυρῆνας.

Καθὼς βλέπομεν, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν δημώδη τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, παραδόξως δὲ προσεγγίζει περισσότερον πρὸς τὴν τότε ἀρχαῖζουσαν, τὴν ὁποίαν κατεπολέμησεν ὁ Ἀδ. Κοραῆς.¹

Συνεπῶς τὸ γραφόμενον ὅτι «*βάση της (τῆς διαλέκτου εἰς ἣν γράφει ὁ Καταρτζῆς) εἶναι ἡ δημοτικὴ μὲ μιὰ παράξενη παράθεση διαφόρων ἀρχαῖσμων ἀκατανοήτων γιὰ μᾶς, μὰ ποὺ πιθανὸν νὰ κυκλοφοροῦσαν στὰ στόματα τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ζοῦσαν τότε στὴ Βλαχία καὶ στὴν Κων/πολη*»², δὲν εὐσταθεῖ.

Θεωρητικῶς λοιπὸν ὁ Καταρτζῆς εἶναι ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς καὶ ὀρθῶς θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ὡς πρόδρομος τοῦ Ψυχάρη, ἀλλὰ δὲν ἐπιτυγχάνει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν θεωριῶν αὐτοῦ.

Καὶ ὅμως ὑπάρχει ἡ προεργασία τοῦ Ἡλίου Μηνιάτη, τοῦ Ἰωάννου Ἀβραμίου τοῦ Κρητός, τοῦ Δαμωδοῦ καὶ τοῦ Ἰωσ. Μοισιόδακος. Πῶς παρακάμπτει καὶ δὲν συνεχίζει τὸν δρόμον τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τοῦ *Ἑγχειριδίου τοῦ Καρυοφύλλη*, τὸ ὁποῖον ἐκυκλοφορήθη εὐρύτατα εἰς τὴν Βλαχίαν; Πῶς δὲν ἱκανοποιεῖται ἀπὸ τὴν γλωσσικὴν μορφήν τῆς *Νεωτερικῆς Γεωγραφίας τῶν Κωνσταντᾶ-Φιλιππίδη* καὶ λέγει ὅτι «*ὁ μαθητής μου χάλασε τὴ γλῶσσα μου*»;³

Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δύναται νὰ δοθῇ ἡ ἐξῆς ἀπάντησις: Ὁ Καταρτζῆς ὡς ὀρθολογιστῆς ἐπεθύμει νὰ δημιουργήσῃ ὕψος γλωσσικόν, τὸ ὁποῖον ν' ἀνταποκρίνεται ἐπαλλήλως πρὸς τὴν πορείαν τοῦ νοῦ. Ἐπεδίωκεν ἐπίσης τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν μουσικὴν τῆς λέξεως, αἰτήματα ἀπαντῶντα εἰς τοὺς Γάλλους νομικούς, μαθηματικούς, ἱστορικοὺς καὶ φυσικοὺς τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, οἵτινες παραλλήλως πρὸς τὴν εἰδικότητα αὐτῶν κατείχοντο καὶ ἀπὸ τὴν ἑμμεσον φροντίδα διὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν ἁρμονίαν τοῦ λόγου.

¹ Κ. ΔΗΜΑΡΑ, ἔ.ἀ. σ. 227. ² Φ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, ἔ.ἀ. σ. 255.

³ Π. ΚΟΔΡΙΚΑ, Μελέτη κλπ. ἔ.ἀ. σ. λζ'.

Ὁ Καταρτζής ἐνεφορεῖτο ἀπὸ τὰς περὶ γλώσσης ἀντιλήψεις τούτων ὡς καὶ τὰς πεποιθήσεις τῶν φιλοσόφων καὶ κοινωνιολόγων τῆς ἐποχῆς τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ, ὡς τοῦ D'Alembert καὶ Condillac.¹

Οὕτω ἐν τῷ Προοιμίῳ τῆς «Δικαν. Τέχνης» γράφει: «Ἐπεὶ δὲ σύννοια νὰ μὴν ἐμπεριέχεται τι τοιοῦτον μέσα εἰς τὴν γαλλικὴν μεθοδικὴν Ἑγκυκλοπαιδείαν, τὴν ἐπιγραφομένην Δικαστικὴν νὰ περιέχῃ ὅλες τὰς μαθήσεις τῶν ἀνθρώπων, τ' ὅποιον τ' ὠνόμασα δικανικὴν τέχνην».

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ πρόθεσις αὐτοῦ εἶναι νὰ συγγράψῃ «εὐφραδῶς τὴ γλῶσσα ποὺ συντυχαίνουμε ὅλοι ἀπὸ μικρά»², ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν, προβάλλει ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ πρόβλημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ καταλλήλου γλωσσικοῦ ἰδιώματος μεταξὺ τῶν ποικίλων κατὰ τόπους διαλέκτων, τὸ ὅποιον θὰ ἐχρησίμευεν εἰς αὐτὸν ὡς βάσις

Τὸ ἰδίωμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτοῦ κατάλληλον ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν πιστεύω νὰ εἶχε τοῦτο σχέσιν πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γραφομένην διάλεκτον.

Ὁ Καταρτζής δὲν γράφει τὴν δημώδη τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἢ τὴν ἀπλοελληνικὴν, ὡς ἐλέγετο, ἀλλὰ μίαν γλῶσσαν ἰδίας κατασκευῆς «τὴν ὁποίαν, ὡς λέγει ὁ Κοδρικᾶς, ἔπανσε νὰ γράφῃ περὶ τὸ 1791»³.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς τοποθετήσεως ἡ «Δικανικὴ Τέχνη» κατατάσσεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐλληνικῶν νομικῶν ἔργων, ἅτινα ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις καὶ θεμέλιον διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ναοῦ τῆς Θέμιδος εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας.

Ἡ ἱστορία τοῦ δικαίου εἰς τὰς χώρας ταύτας δὲν εἶναι πολὺ μακρά. Αἱ πληροφορίαι ἡμῶν περὶ τῶν ἐγγράφων αὐτοῦ πηγῶν δὲν ἀνατρέχουσι πέρα τῶν χρόνων τῆς ἡγεμονίας τοῦ Ματθαίου Μπασσαράμπα (1632 - 1654).

Πρὸ τοῦ ἡγεμόνος τούτου τὸ ἄγραφον ἔθιμον φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ ἐν Βλαχίᾳ ἰσχύοντος δικαίου. Κώδικες ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν μεταφράσεων γνωστῶν βυζαντινῶν συλλογῶν ἀπαντῶσι μόλις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μπασσαράμπα.

Οὕτω κατὰ τὸ 1636 ἐγένετο εἰς σλαβικὴν γλῶσσαν μετάφρασις τοῦ Συντάγματος τοῦ Ματθαίου Βλαστάρεως εἰς τὴν μονὴν Βιστρίτσης. Τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἀπαντῶσιν ἕτεραι δύο κωδικοποιήσεις.

¹ C. IKEN, Leukothea, II, Leipzig 1825, σ. 10

² Κ. ΔΗΜΑΡΑ, ἔ.ἀ. σ. 208, 229.

³ Π. ΚΟΔΡΙΚΑ, Μελέτη, . . ἔ.ἀ. σ. λζ'. Εἰς τὴν πληροφορίαν ταύτην δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα, ὡς ἔδει, σημασία ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν.

Ἡ πρώτη ὑπὸ τὸν τίτλον *Pravila dela Govora* περιέχει κυρίως μὲν διατάξεις κανονικοῦ δικαίου, εἰλημμένες κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Μαλαξοῦ, ἀλλὰ καὶ τινες λαϊκοῦ δικαίου.

Ὁ κώδιξ οὗτος ἀποκαλεῖται μικρὸς ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλον τοῦ 1652, ὅστις διὰ τὸν ὄγκον αὐτοῦ ἀποκαλεῖται μέγας. Καὶ ἡ νέα αὕτη συλλογὴ συνετάχθη ἐξ ἑλληνικῶν πηγῶν ὑπὸ τοῦ ἐκ Πανονίας Δανιήλ, τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐκ Χίου ἑλληνοδιδασκάλων Ἰγνατίου Πετρίτση καὶ Παντελεήμονος Λυγαρίδη. Ὡς πηγαὶ ταύτης ἐχρησίμευσαν κατὰ πρῶτιστον μὲν λόγον βυζαντιναὶ κανονικαὶ διατάξεις, αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις, νεαραὶ ὥς καὶ μεταγενέστεραι νομοθετικαὶ συλλογαί, ἀλλὰ καὶ τινες κωδικοποιήσεις ἀναγόμεναι εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 17^{ου} αἰῶνος.

Εἰς τὸ ἔτος 1730 ἀνάγεται κώδιξ γνωστὸς ἐκ τοῦ συντάκτου αὐτοῦ ὡς Νομοκάνων τοῦ Γεωργίου Τραπεζουντίου, διδασκάλου τῆς ἡγεμονικῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου, συνταχθεὶς διὰ προσταγῆς τοῦ ἡγεμόνος Νικολάου Μαυροκορδάτου.

Γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος ὑπῆρξεν ἕτερος νομικὸς κώδιξ ἑλληνικὸς, ἐκδοθεὶς ἐν Βλαχίᾳ κατὰ τὸ 1765, τὸ «Νομικὸν Πρόχειρον» Μιχαὴλ Φωτεινοπούλου τοῦ ἐκ Χίου¹. Ὁ συντάκτης τοῦ κώδικος, ἄνθρωπος εὐρυτάτης μορφώσεως, ἦντλησεν ἀπὸ βυζαντινὰς πηγὰς.

Κατὰ τὸ 1780 ἐξεδόθη ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Οὐγγροβλαχίας εἰς τὸ Βουκουρέστιον τὸ «Συνταγμάτιον Νομικὸν» ἐπὶ ἡγεμονίας Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, πάππου τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, τὸ ὁποῖον ἐπανεξέδωκεν ὁ Παν. Ζέπος εἰς τὴν σειρὰν τῶν Πραγματειῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1936.

Τὸ «Συνταγμάτιον Νομικὸν» θεωρεῖται ὑπὸ τῶν εἰδικῶν ὡς ὁ πρῶτος ἐπίσημος ἑλληνικὸς κώδιξ τῶν νεωτέρων χρόνων. Ποῖος δ' ὁ συντάκτης τοῦ Συνταγματίου; Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην τοῦτο συνετάχθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, πιθανώτερον ὅμως ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο ὑπὸ ἐπιτροπῆς τινος ἢ ἀφανοῦς ἑλληνοδιδασκάλου, ὑπὸ τὴν ἄμεσον τοῦ ἡγεμόνος ἐπίβλεψιν.

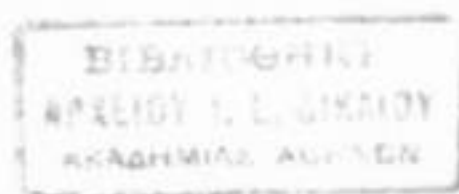
Τὸ κείμενον τούτου συνταχθὲν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἑλληνικὴν, μετεφράσθη κατόπιν εἰς τὴν βλαχικὴν.

Μετὰ τὸ Συνταγμάτιον τοῦ Ὑψηλάντου ἐξεδόθησαν οἱ γνωστοὶ Κώδικες

¹ Πρβλ. Π. ΖΕΠΟΥ, Τὸ Νομικὸν Πρόχειρον τοῦ Μιχ. Φωτεινοπούλου, *Ἑπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, τόμ. 13 (1937) σ. 412 - 422. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ὁ περὶ προικῶν τίτλος τοῦ Νομικοῦ Προχείρου τοῦ Μ. Φωτεινοπούλου, ἐν *Ἀρχεῖῳ Ἰδιωτ. Δικαίου*, 9 (1942) σ. 54 - 69.

Καρατζᾶ καὶ Καλλιμάχη, στηριχθέντες εἰς τὴν προηγουμένην αὐτῶν ἑλληνικὴν νομοθεσίαν.

Εἰς τὸ διάστημα μεταξύ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Συνταγματικοῦ τοῦ Ὑψηλάντου (1780) καὶ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Κώδικος Καρατζᾶ (1818) τοποθετεῖται χρονικῶς ἡ «Δικανικὴ Τέχνη» τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ - Φωτιάδου, εὐγλωττον δεῖγμα τῆς νομικῆς εὐφυΐας καὶ τῶν ἄλλων ποικίλων προσόντων ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἐποδηγέτησε καὶ ἐπροστάτευσε τὸν πρωτομάρτυρα τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑθνους. «*Τύχη ἀγαθῇ, γράφει ὁ Περραιβός, ἐσχετίσθη ὁ Ρήγας μετὰ τοῦ Δημητρίου Καταρτζῆ, ἐβδομηκονταετοῦς τὴν ἡλικίαν, ἀνδρὸς σημαντικοῦ, πρωτοκαθεδρίαν τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ κλάδου κατέχοντος, χαρακτῆρος τιμίου, ἐγκρατοῦς τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἀραβικῆς διαλέκτου καὶ θερμοῦ πατριώτου*¹».

¹ Χ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ, ἔ. ἀ. σ. 8.

